

Міністерство освіти і науки України
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

**ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНИЙ ВИМІР
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
МИСТЕЦЬКОГО ПРОФІЛЮ**

Колективна монографія

І частина

Київ
Вид-во “Світ знань”
2023

УДК 378.091.3:37.011.3-051]:7

Т 65

*Рекомендовано до друку Вченою радою факультету мистецтв
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(протокол № 1 від 26 вересня 2022 р.)*

Рецензенти:

В. М. Лабунець, доктор пед. наук, професор, декан педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Д. Г. Юник, доктор пед. наук, професор кафедри теорії та історії музичного виконавства Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського;

Е. М. Кучменко, доктор історичних наук, професор Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Автори: *Т. Бондар, А. Бохолдін, С. Горбенко, Н. Голубицька, І. Гожельник, О. Гусаченко, Ж. Дьоміна, Т. Жигінас, А. Козир, О. Кузнецова, О. Кузнецова, Л. Ліхницька, С. Миколінська, Т. Олефіренко, В. Петренко, О. Тимошенко, М. Ткач, В. Федоришин, І. Хомич, К. Чеченя, О. Щолокова, Т. Яценко.*

Т 65 Трансдисциплінарний вимір підготовки фахівців мистецького профілю : колективна монографія. Ч. 1 / Т. Бондар та ін. ; за заг. ред. А. Козир. – Київ : Вид-во “Світ знань”, 2023. – 364 с.

ISBN 978-966-7742-26-3

У монографії представлений трансдисциплінарний вимір підготовки фахівців мистецького спрямування. Висвітлюються сучасні підходи до викладання навчальних дисциплін у закладах вищої мистецької освіти: інтеграція, етнокультурна забезпеченість, міждисциплінарні зв'язки, тощо. Визначено основні напрямки мистецької освіти, що актуалізує завдання комплексного обґрунтування і створення освітньо-наукових моделей та програм навчального процесу. Монографія призначена для науково-педагогічних працівників, аспірантів, магістрантів і студентів вищих навчальних закладів мистецької освіти, вчителів музичного мистецтва, музичних педагогів.

ISBN 978-966-7742-26-3

УДК 378.091.3:37.011.3-051]:7

© Колектив акторів, 2023
© Вид-во “Світ знань”, 2023

**Костянтин Чеченя,
Валентина Петренко,
Ірина Гожельник**

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТА-ІНСТРУМЕНТАЛІСТА В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Суб'єктивне благополуччя особистості має принципове значення для вдосконалення процесів загальної і навчальної соціалізації людини, є індикатором психічної стійкості, перехідних станів адаптації-дезаптації і ресурсів стресостійкості. Необхідність вивчення психологічних чинників суб'єктивного благополуччя студентів обумовлена великою кількістю соціально-психологічних проблем, супутніх процесу соціалізації молоді в сучасних умовах життя та навчання, що можуть спричинити підвищення їх тривожності. Одним з шляхів вирішення проблеми забезпечення емоційного благополуччя студента-інструменталіста, на нашу думку, є розвиток емоційного інтелекту в процесі професійного навчання.

Дослідженню суб'єктивних оцінок якості життя людини, що позначаються термінами “суб'єктивне благополуччя”, “психологічне благополуччя”, “щастя”, присвячено чимало праць вчених (Н. Бредберн, Е. Дінер, М. Селігман, А. Кларк, Н. Шварц, Р. Раян, К. Ріфф, А. Вотерман, Н. Єзерська, Т. Титаренко, Е. Носенко, Т. Данильченко, Е. Кологривова, Л. Сердюк, Т. Шевеленкова, Н. Каргіна та ін.). Розвиток емоційного інтелекту описують вітчизняні та зарубіжні дослідники Д. Гоулман, J. Pennebaker, Р. Лазарус, Д. Мейер, Н. Коврига, Л. Ракитянська, П. Саловей та ін. Методологічні основи педагогіки мистецтва викладають у своїх працях А. Козир, Г. Падалка, О. Рудницька, В. Федоришин, О. Щолокова та ін.

Успішність життєдіяльності окремої людини навряд чи можливо повністю оцінити, враховуючи тільки об'єктивні

показники та результати діяльності особистості. Необхідно враховувати компонент гедонічного благополуччя (hedonic well-being) – суб'єктивна оцінка людиною власної ефективності та продуктивності, задоволення від життя, самореалізації та ін.

В даному контексті Т. М. Титаренко зазначає, що вдале життя, це таке, що влаштовує, суб'єктивно задовольняє людину та визначається тим, як саме вона оцінює свої можливості, враховує свої можливості та наскільки адекватно моделює майбутню траєкторію відповідно до очікувань оточення, а також власного потенціалу [9]. Схильність людини до переживання позитивних емоцій, вміння у разі необхідності контролювати та модифікувати власні емоційні стани та емоції оточуючих, виступають як імовірні детермінанти успішної життєдіяльності особистості. Той факт, що одна і та сама людина поводить в одних і тих же ситуаціях, зокрема пов'язаних з емоційним реагуванням, по-різному: в одній ситуації – у відповідності з вимогами соціальних норм, культурних стереотипів, в інших – на сенсорно-перцептивному рівні (реактивна дія), свідчить про принципову можливість довільного контролювання людиною власних емоцій, регулювання поведінки у відповідності з певними настановами. Це підтверджує правомірність виділення емоційного інтелекту як специфічної властивості особистості, що виникає на достатньо високому рівні відображення дійсності – рівні свідомості. Доступність людині ідеальної форми відображення дійсності надає їй відносну незалежність від безпосереднього моменту. Її поведіння у кожний даний момент визначається не тільки даним моментом, але також попередньою “історією” і уявленнями про майбутнє, задумами, цілями, уявленнями про принципи поведіння – що і є складовими “внутрішнього світу людини” [7, с. 15].

Життєдіяльність людини з розвиненою свідомістю характеризується активним перетворенням середовища, зумовленим моделлю потрібного майбутнього суб'єкта, бо з підвищенням рівня психічного відображення підвищується адаптивність організму при взаємодії з навколишнім середовищем [2].

Однією з форм відображення у зовнішній поведінці суб'єкта його відносної незалежності від безпосереднього моменту життєдіяльності, у якому відбувається емоційне реагування можна вважати емоційний інтелект. Зростаючі рівні цієї незалежності і виявляються у різних типах внутрішньої форми організації дій, розглянутих вище: реактивна дія – низький рівень ситуаційної незалежності, свідомо дія – більш високий рівень незалежності від ситуації; вчинок – “надситуативна дія”, яка базується на особистісних настановах, – найвищий рівень незалежності.

Емоційний інтелект – складне психічне утворення, “науковий статус якого визначається як новий і специфічний вид когнітивних здібностей, що ґрунтуються на єдності когнітивно-афективних процесів людської психіки. Як психічне утворення емоційний інтелект має значний вплив на особистісну та професійну успішність людини, її адаптацію в соціумі” [8, с. 146].

Емоційний інтелект – це група ментальних здібностей, які беруть активну участь в усвідомленні та розумінні власних емоцій, а також емоцій оточуючих. Люди, які володіють високим рівнем емоційного інтелекту, здатні добре розуміти свої емоції та почуття інших людей, можуть ефективно керувати своєю емоційною сферою. Вітчизняні та зарубіжні вчені розглядали емоційний інтелект як здібність, сукупність здібностей, групу ментальних здібностей, здатність, регулятор, показник, фактор, інтегральну категорію, пізнавальну спроможність, психологічний феномен, ресурс, а також когнітивно-особистісне утворення. Емоційний інтелект також можна розглядати як одну з форм виявлення високого рівня психічного відображення, адже він передбачає спроможність людини співпрацювати з оточуючими, встановлювати сприятливі стосунки з ними (міжособистісний інтелект) та організувати самого себе на діяльність, досягаючи певної “екологічної майстерності”, вміння упорядковувати, перетворювати власне середовище на власну користь (внутрішньоособистісний інтелект).

Визнання такої специфіки перебігу психічних процесів на вищому рівні розвитку свідомості дає всі підстави стверджувати, що і відносно емоційних процесів (як різновиду психічних

процесів) цілком можливою є ситуація, коли суб'єкт, незалежно від фізіологічних змін, що відбуваються в його організмі при перебігу емоційного процесу, а також незалежно від фізичних властивостей зовнішніх стимулів, що зумовили виникнення емоційного процесу, може реагувати на ситуацію по-різному, тобто регулювати власний емоційний стан у відповідності з уявленнями про норми розумної поведінки, моральними настановами, обирати відповідну форму поведінки. Це дозволяє вважати емоційний інтелект – формою виявлення активності у людському вчинку, тобто вести розмову про принципову можливість регулювання власних емоцій (в чому і виявляється “невиводимість” безпосередньої поведінки людини з фізіологічних змін у її організмі, що супроводжують емоційний процес). Це можна розглядати і як гідний аргумент критикам концепції емоційного інтелекту, що ставлять під сумнів правомірність поєднання емоцій з інтелектуальними (свідомими) зусиллями суб'єкту, не заперечуючи при цьому наявність емоційної стійкості як емоційної властивості людини.

Отже, психіка є внутрішньою стосовно навколишньої дійсності і вона містить в собі своє власне психічне “внутрішнє” і “зовнішнє”. У відношенні до розмежування цих сторін психічного у феномені емоційного інтелекту, можна говорити про інтелектуальну складову цього феномену як внутрішнє, а емоційну – як зовнішнє. Уявлення людини про адекватність тієї чи іншої форми поведінки, те, що детермінує вибір конкретної форми поведінки з ряду можливих альтернатив, – і можна вважати внутрішнім у емоційному інтелекті, а самі характеристики перебігу емоційної поведінки (її зміст, якісні та кількісні ознаки) – зовнішнім. Зовнішнім по відношенню до вивчення емоційного інтелекту як компоненту внутрішнього світу людини є форми поведінки людини, її діяльність, характер її спілкування, тощо.

Підґрунтям для розгляду емоційного інтелекту в якості детермінанти відчуття суб'єктивного благополуччя і психічного здоров'я людини є гіпотеза про те, що люди з високим рівнем емоційного інтелекту такого рівня балансу позитивної та негативної афективності, який зарубіжні дослідники трактують як стан процвітання – “flourishing”. Подібного стану можна досягнути

за рахунок того, що індивіди з найвищим рівнем сформованості емоційного інтелекту здатні діяти на надситуативному рівні, на якому зовнішні та внутрішні ознаки емоційного процесу не конгруентні до афективного забарвлення чинників, оскільки суб'єктна активність зароджується на рівні уявлень про те, як необхідно поводитися у різних ситуаціях життєдіяльності та набуває ознак чесноти.

Доречна та адекватна експресія афективних станів, властива для індивідуумів з високим рівнем сформованості емоційного інтелекту сприяє збереженню психологічного і ментального здоров'я та зменшенню кількості соматичних симптомів, пов'язаних з впливом негативних емоцій.

Важливу роль у забезпеченні власного благополуччя людини відіграє адекватний вибір психологічних стратегій подолання стресу, оскільки переживання успішності життєдіяльності безпосередньо залежить від ефективності подолання життєвих ускладнень. Адаптивні стратегії захищають людину від руйнівної дії стресу, вони максимізують можливості подолання стресогенної ситуації, активізуючи усі можливості людини, які є необхідними в певних життєвих ситуаціях. З одного боку, емоційно проникливі індивідууми здатні заздалегідь запобігти або уникнути стресових ситуацій, тобто вони здатні ідентифікувати та уникати потенційно загрозливих ситуацій. З іншого боку, існує твердження, згідно з яким успішна адаптація неможлива без активного включення самої особистості у вирішення несприятливих ситуацій, а пасивна позиція уникнення може підірвати впевненість у собі та перешкоджати формуванню необхідних навичок долаючої поведінки. Емоційно розумні індивідууми здатні швидше набувати необхідних навичок адаптивного стилю поведінки, порівняно з індивідами з низькими показниками рівня сформованості емоційного інтелекту, які схильні використовувати деструктивні стратегії, наприклад – румінацію (нав'язливі негативні думки, їх постійне “прокручування”).

Інше пояснення відносин між емоційним інтелектом та подоланням стресу полягає у тому, що особистості з високим рівнем емоційного інтелекту володіють більш конструктивними

понятійними структурами, водночас люди з низьким рівнем емоційного інтелекту схильні до непродуктивних роздумів з приводу ситуації, яка сталася. Особистість з високим рівнем емоційного інтелекту здатні спостерігати за процесом виникнення своїх думок та їхнім впливом на власний емоційний стан. В результаті цього таким людям простіше виокремлювати помилкові оцінки та скоригувати деструктивні думки. Індивідууми, які здатні відділити почуття від розуму, можуть швидше абстрагуватися від афекту, викликаного стресовою ситуацією, а також від даремних, непродуктивних роздумів над нею.

Існує ще одне пояснення відносин між емоційним інтелектом та стратегіями, яке пов'язане зі здібністю регулювати емоції, яка дозволяє людині більш успішно відновлюватися після дії негативних впливів, наприклад, занурення у приємну для людини діяльність, що відволікає її від дії негативного афекту. Крім того, люди, які володіють високим рівнем емоційного інтелекту не схильні виявляти надмірне хвилювання з приводу ситуацій, які вони не можуть контролювати, чітко усвідомлюючи ймовірність дії некерованих зовнішніх впливів.

Наступною емоційною здатністю, яка зумовлює ефективність життєдіяльності є схильність емоційно розумних індивідуумів до опрацювання особистісних травм минулого. Так, J. V. Pennebaker продемонстрував у своєму дослідженні, що просте опрацювання емоційного досвіду покращує фізичне самопочуття, зміцнює імунітет, зумовлює відсутність симптомів депресивних станів, і сприяє підвищенню рівня суб'єктивного благополуччя людини, а також забезпечує успішну життєдіяльність в цілому. Процес опрацювання полягає в реорганізації негативного емоційного досвіду, надаючи йому відповідного і важливого місця в життєдіяльності особистості [16].

Особистість, яка володіє високим рівнем емоційного інтелекту, схильна брати активну участь у процесі подолання стресової ситуації, здатні чітко розпізнавати свої власні почуття у стресових ситуаціях та впевнені у своїх можливостях щодо їх врегулювання. Такі люди здатні своєчасно оцінити неконтрольованість стресової ситуації і відмовитися від спроб її

змінити. Таким чином вони володіють гнучкою системою поведінкових реакцій, яка забезпечує зміну стратегії подолання стресу, орієнтовану на проблему, на стратегію, що орієнтується на емоції для того, щоб прийняти ту ситуацію, яка трапилася.

Також емоції виконують соціальну та комунікативну функції, передаючи інформацію про певні людські наміри, координуючи ситуації міжособистісної взаємодії. Людина має потребу передавати емоційно забарвлену інформацію та управляти власною емоційною динамікою, щоб успішно орієнтуватись в соціальному світі. Так, можна стверджувати, що емоційна компетентність життєво необхідна для ефективною та успішною соціальною взаємодією.

З точки зору соціальних функцій, розгляд емоцій передбачає, що вони ж сигналізують про соціально релевантну інформацію, яка необхідна для розуміння того, яким чином досягти успіху в соціальній сфері, а також для забезпечення адаптивної та ефективною міжособистісної взаємодією.

Емоції сигналізують індивідууму та оточуючим про значення для них життєвих подій. Згідно з когнітивно-мотиваційною теорією Р. Лазаруса [14], емоції слугують для передачі ключових моментів у стосунках із співрозмовником з метою отримання емоційних реакцій. Наприклад, вираження почуття страху сигналізує індивіду, що він в небезпеці і потребує захисту та підтримки. Вирази обличчя асоціюються зі специфічними емоціями, налаштовуючи оточуючих на певну ситуацію взаємодії. Особистість з високим рівнем емоційного інтелекту більш точно розпізнає значення комунікативних повідомлень та відповідає на них більш соціально схвалювальним способом, порівняно з людьми з нижчими показниками емоційного інтелекту.

Емоції виконують ще одну важливу функцію – забезпечення соціальною підтримки. Перебуваючи під впливом стресовою ситуації, людина відчуває потребу поділитися своїм травматичним досвідом, отримати поради у зв'язку із предметом своїх емоційних переживань, підібрати соціальну підтримку, тим самим знижуючи ризик виникнення депресивних розладів.

Притаманність індивідуумам емоційною компетентності, емпатії цілком імовірно забезпечує зниженню кількості

конфліктних ситуацій у соціальних групах, сприяє плідній співпраці, згуртованості, почуття приналежності до групи, зростанню відчуття соціального благополуччя, задоволеність якістю соціальної сфери життєдіяльності. Люди з високим рівнем емоційного інтелекту не схильні до надмірної чутливості до несхвалення з боку оточуючих, тому, що на мотивацію їх поведінки впливають цінності та ідеали.

Ключовим компонентом емоційного інтелекту є емпатія. Людина з високим рівнем емпатії намагається зрозуміти співрозмовника шляхом ідентифікації з його почуттями; вони проникливо усвідомлюють і проживають емоції інших людей, сприймаючи легкі, ледь помітні вербальні та невербальні натяки [5]. Люди, схильні співчувати стражданням співрозмовника, утримуються від виявлення агресії через емоційний дискомфорт, який викликаний опосередкованою реакцією на важливі для них емоційні реакції оточуючих. Багаторівневість емпатійних реакцій робить вагомий внесок у налагодженні доброзичливих стосунків з оточуючими.

Досить важливим аспектом емоційного інтелекту є притаманність його функцій регуляції та контролю емоцій. Здатність успішно підтримувати, змінювати і модифікувати емоції як свої, так і оточуючих, вважається важливим фактором, який впливає на стабільність стосунків, відчуття щастя, оскільки, як надто високий, так і надто низький рівень експресії негативних емоцій деструктивно впливає на міжособистісні стосунки. Здійснення соціальної взаємодії на найнижчому рівні сформованості емоційного інтелекту характеризується емоційним реагуванням за механізмом умовного рефлексу, високим рівнем імпульсивності, високою ситуаційною зумовленістю, що буде ускладнювати взаємини з оточуючими, а в крайніх формах може призвести до агресивної антисоціальної поведінки. Оскільки успіх взаємин є функцією подолання негативного афекту, емоційний інтелект повинен відігравати в цьому важливу роль.

Не менш важливим життєвим завданням людини є професійна діяльність як забезпечення добробуту і здійснення самореалізації особистості та самовдосконалення, як засіб повного розкриття

особистісного потенціалу. Ці завдання слід розглядати паралельно, оскільки у процесі здійснення самореалізації відбувається особистісне самовдосконалення, а розкриття особистісного потенціалу стає міцним підґрунтям для ефективної професійної реалізації.

Традиційно робоче місце розглядалося як логічне, раціональне середовище, в якому провідна роль належала когнітивному інтелекту. Оскільки емоції вважалися антитетичними до раціональності, їхня роль у забезпеченні ефективності на робочому місці залишалася непоміченою. Проте, нещодавні дослідження в когнітивних та афективних сферах доводять той факт, що мислення “слугує” емоціям, а емоції вкрай необхідні для формування раціональних суджень та прийняття рішень [12]. Емоційні переживання є фактором розвитку та саморуху. У зв’язку з цим все більше науковців визнають емоції ядерним сегментом у професійній діяльності людини. Для забезпечення життєспроможності в сучасному світі з високими темпами розвитку та трансформацій економічних систем поряд з когнітивними та технічними навичками особистості необхідний широкий арсенал емоційних та соціальних здібностей.

Робота та емоції є взаємно детермінованими явищами. З одного боку праця, яка зумовлює суб’єктивне благополуччя людини, її самооцінку, заробітну платню, соціальний статус, є головним джерелом позитивних та негативних емоцій. З іншого боку, емоції є важливими детермінантами поведінки та професійних досягнень особистості, впливаючи на продуктивність діяльності, благополуччя особистості, соціальний клімат у колективі тощо. Отже, емоційні здібності впливають на когнітивні та мотиваційні процеси навчальної та майбутньої професійної діяльності, які знаходять своє відображення на її продуктивності.

Зв’язок емоційного інтелекту з успішністю та продуктивністю навчальної та професійної діяльності можна пояснити його впливом на здатність успішно долати вимоги та тиск оточення. Емоційно розумні індивіди більш успішні у налагодженні спілкування з колективом, що забезпечує сприятливі умови навчання та праці та підвищує рівень задоволеності діяльністю.

Емоційний інтелект забезпечує формування механізмів, що відображають існуючу систему міжособистісної взаємодії, забезпечуючи розуміння та передбачення власної системи вчинків та поведінки оточуючих.

Наявні дослідження підтверджують вплив емоційного інтелекту на успішність та продуктивність командної роботи (що особливо важливо при участі інструменталістів в ансамблях та оркестрах), оскільки її ефективність тісно пов'язана з розумінням сильних та слабких сторін її учасників. По-перше, це зумовлено тим, що люди з високим рівнем міжособистісного емоційного інтелекту здатні розуміти, оцінювати та контролювати емоції оточуючих, вони мають можливість розуміти мотивацію поведінки колег та будувати міжособистісні взаємини на основі дружніх стосунків та кооперації. По-друге, керівники з високим рівнем сформованості емоційних здібностей здатні допомогти своїм підлеглим керувати своїми емоціями, при цьому запобігаючи виникненню негативних конфліктних ситуацій, які знижують рівень задоволеності роботою. По-третє, порівняно з індивідами з низьким рівнем емоційного інтелекту, емоційно розумні особистості можуть краще розуміти та контролювати свої емоції задля мінімізації впливу організаційного стресу, який впливає не лише на продуктивність їхньої діяльності, але й на психічне, ментальне та фізичне здоров'я людини. Емоційний інтелект сприяє адаптивному подоланню стресових ситуацій. Емоційно розумна людина схильна до суб'єктної активності в напрямку вирішення конфліктів та проблем. Це зумовлює домінування в їхній поведінці проблемно-орієнтованої стратегії, яка сприяє благополуччю в колективі [17].

До соціально-емоційних здібностей, необхідних для досягнення професійних успіхів потрібно віднести здатність налаштовуватися на активну діяльність задля досягнення поставленої мети. Людина з розвиненим рівнем емоційного інтелекту та з високим рівнем саморегуляції, спрямовує свою активність на постійний саморозвиток. Такі люди усвідомлюють, що вони можуть відчувати справжнє почуття задоволеності життям лише у разі прийняття повної відповідальності за власне життя.

Вони спрямовують свою діяльність на зміну життєвого стилю, отримання освіти, оволодіння новими навичками з метою покращення якості свого життя, оскільки усвідомлюють позитивні переваги своїх досягнень.

Отже, розвиток теорії емоційного інтелекту дозволив відстежити вплив емоцій на успішність діяльності людини. До результатів впливу емоційного інтелекту на успішність діяльності належать: задоволеність самореалізацією, ефективне розв'язання конфліктних та проблемних ситуацій, якість соціальної взаємодії у міжособистісних взаєминах, гармонійні стосунки з оточуючими, ефективне лідерство, покращення індивідуальної та колективної продуктивності праці.

Сучасний стан суспільства вимагає особливої уваги до підтримання емоційного благополуччя людини. Йде російсько-українська війна. Але музи не повинні мовчати, не повинні стояти осторонь, а навпаки, вести наступ на культурно-мистецькому фронті. Не кожен може взяти в руки зброю, та і кулеметів на всіх не вистачить. На лінії зіткнення повинні стояти підготовлені професійні воїни, а музиканти і педагоги ведуть боротьбу в інформаційній війні на культурному фронті.

Як боротися? В першу чергу – сумлінно відноситися до своїх професійних обов'язків: педагогам – передавати необхідні знання, спираючись на передовий досвід з використанням новітніх технологій, а студентам – вчитися і вчитися з більшою відповідальністю, активно і креативно.

Але сучасна ситуація вносить суттєві корективи в навчальний процес. Крім передачі фахових компетенцій, треба підсилити національно-патріотичне виховання. Тобто, крім того, що педагог – баяніст повинен ознайомити студента з комплексом виконавських технологій, вокаліст – навчити правильно володіти голосовим апаратом, музиколог – відкрити таємниці історії та теорії музичного мистецтва, диригент – методиці роботи з хором колективом чи симфонічним оркестром, хореограф – навчити жити в танці, сучасний педагог будь-якої кваліфікації повинен достатньо уваги приділити вихованню свідомого Українця!

Не секрет, що цій проблемі майже не приділялося уваги в сучасній Україні. Якщо в СРСР дітей зомбували з пелюшок, виховуючи слухняних гомо-советікусів, згадаємо жовтенят – онучат Ілліча, піонерів, комсомольців, комуністів, тобто від народження і до кінця віку потужна комуно-пропагандистська машина виховувала слухняних рабів, готових виконувати накази партії. І зараз ми бачимо, що комуністична ідеологія працює не тільки серед людей старшого покоління, а й отруює свідомість нашої молоді.

Після розвалу і до сьогодні в незалежній Україні систематично і на державному рівні не займалися ідеологічними питаннями. Але на зміну космополітичної комуністичної доктрини не прийшла здорова україноцентрична ідеологія. Окремі подвижники і нечисленні організації патріотичного спрямування, на жаль, не можуть щось радикально змінити в цій важливій справі.

Ми – педагоги, особливо зараз, під час російської військової навали, не можемо стояти осторонь. Не чекаючи вказівок згори, окрім професійних компетентностей, ми повинні виховувати студентів – патріотів, які словом і співом, і зброєю захищатимуть Батьківщину. Слово в цьому переліку першим поставлено не випадково. Спочатку було Слово. Мова. І саме мова є найважливішим елементом, необхідною умовою людського існування. Крім словесного вираження існує мова жестів, ми користуємося музичною мовою, але треба почати з Української Мови.

Про силу й могутність мови писали давні мислителі і цим вміло користуються наші вороги. Кремлівські керманічі заявляють: “Наш язык – это стратегическое оружие... Территория России заканчивается там, где заканчивается русский язык!”. З трибуни ООН офіційний представник країни – агресора прямо заявив, що проблеми мови були однією з причин вторгнення. Отже не будемо провокувати ворога на захоплення нових територій – розмовляємо Українською!

Країна-терорист насильно впроваджує так званий “русский мир”, захищає від неіснуючої загрози російськомовне населення. Якщо неупереджено подивитися на країни – жертви російської

агресії, то побачимо, що це регіони з найбільшою кількістю російськомовних, а насправді – зросійщених або русифікованих громадян.

Колишні пострадянські республіки, що проводять принципову національну мовну політику, як наприклад, країни Прибалтики, не мають такої чисельної п'ятої колони, як ті, що знаходяться в сфері російського впливу, зокрема, на превеликий жаль, і Україна. Спочатку був анексований Крим, далі війна на сході нашої країни, на момент написання цієї статті, окуповано частину Херсонської та Запорізької області, де за допомогою колаборантів, готуються референдуми, щодо приєднання до російської федерації.

Що об'єднує ці регіони? Відповідь проста: – значна кількість російськомовного, тобто русифікованого населення. Дається взнаки трьохсотлітня примусова русифікація, від постійних заборон усього питомо українського, підміни справжньої культури на ерзац культуру до фізичного знищення української культурної еліти. Згадаємо долю Миколи Леонтовича, Леся Курбаса, Василя Стуса і сотень тисяч замордованих українців.

Російська мова і культура в цілому неминуче приводить до імперської, шовіністичної спадщини, яка завжди буда і є відверто українофобською. Зауважу, що ні в якому разі я не хочу образити справжніх воїнів – захисників, які ще послуговуються в побуті російською мовою, поступово переходячи на українську. Нагадаємо – мова це зброя! Мова це політика! І особливо – зараз! Вираз – “мова окупанта”, це не образа. Це просто констатація факту. Українська мова веде до справжньої національної ідентичності, а “русский язык ... в рузкий мир”.

Звернемося до сухої статистики. Державними інституціями регулярно проводяться опитування серед україномовного, двомовного та російськомовного населення України. Соціологія показує прямий зв'язок між російськомовністю і русофільством чи проросійською позицією. Повторюю, що це не заперечує феномен російськомовних патріотів України. Але результати статистики – невтішні. Наводимо вибірку останніх досліджень.

Ще два роки тому, як свідчать соціологічні опитування, 50 % українців вважали російську мову великим надбанням, яке

треба шанувати і захищати. І це вже під час російсько-української війни! Лише 30 % за півроку до масштабного вторгнення вважали російську мову – загрозою. На питання: “Я готовий захищати свою країну?” – ствердно відповіли 70 % україномовних респондентів і 36 % російськомовних.

– “Ваше ставлення до Революції Гідності?” Позитивне у 83 % україномовних респондентів і лише 17 % у російськомовних.

– “Ставлення до декомунізації?”. Позитивне у 84 % україномовних респондентів і 53 % російськомовних.

– “За заборону російського контенту в етері”. Позитивне у 73 % україномовних респондентів і 44 % російськомовних.

Це тільки деякі з принципових, індикаторних питань відповіді яких свідчать про значний, в середньому вдвічі більший відсоток русофільських настроїв у російськомовних респондентів.

На сході та півдні України крокують брудні чоботи російських агресорів. Що ми бачимо на окупованих територіях, що роблять загарбники в першу чергу? Розбирають завали, поновлюють інфраструктуру? – Ні! Грабують? – Так! І ще вони ведуть активну інформаційну війну, зомбують місцеве населення, вилучають “неугодную” літературу і роблять примусову “перекваліфікацію” вчителям, щоби вони несли російські пропагандистські наративи своїм учням. В самій РФ на пропаганду витрачаються колосальні суми, давно вже промили мізки електорату, а зараз взялися за підростаюче покоління, дітей, яких з молодшого шкільного віку беруть в “піонери Путіна”, а підлітків у військово-патріотичний рух “Юнармія” (сучасний Гітлерюгенд).

В незалежній Україні патріотичним вихованням майже не займалися, а зараз пожинаємо гіркі плоди. Кожен митець, особливо педагог, повинен виховувати не тільки професійного музиканта, а й національно свідому людину. Треба дати чітку відповідь на запитання Як, Де, Коли і Що? Як грати? – Якісно із натхненням!, Де грати? – Не тільки на престижних конкурсах і в концертних залах, а й у шпиталях, в місцях дислокації військ, для наших вояків, яким потрібні не тільки набої та харчі, а й Мистецтво! Коли грати? - Саме зараз! І ще одне важливе питання – Що грати? Відповіді на це питання присвячена наша стаття.

Треба докорінно переглянути репертуар. І конкурсно-концертний, і навчально-педагогічний. Не користуватися застарілими схемами, а виконувати якісну, сучасну Українську музику. Звичайно спираючись на кращі зразки старовинної музики і класичної традиції. Але без нав'язливих мелодій країни агресора! Це все одно, що слухати нацистські марші в сорокові роки минулого століття. А у нас ще точаться суперечки, чи варто грати російську музику. Музику країни – терориста, яка знищила і продовжує вбивати тисячі невинних людей! Свідомі українські музиканти вже чітко вирішили це питання, не чекаючи офіційних заборон або наказів Міністерства культури чи СБУ. Так блискучий віртуоз, справжній посол української музики в світі Марко Топчій принципово не виконує музику російських композиторів і не тільки сучасних, а й наприклад цикл “Картинки з виставки” Модеста Мусоргського.

Показовий приклад – маленьке, але дуже впливова в усьому світі країна Ізраїль, яка з усіх боків оточена ворожими державами. Там і до сьогодні існує неписана, моральна заборона на виконання музики Вагнера. І хоча пройшло багато десятиліть, євреї не пропагують музику цього, без сумніву, геніального композитора, який був одним з апологетів антисемітизму, музику якого обожнював Адольф Гітлер.

Українські дипломати, які працюють за кордоном, не відвідують концерти, де виконується російська музика, де грають російські музиканти. Цивілізовані країни забороняють виступи на Євробаченні представникам країни-агресора. Разом з економічними санкціями проти країни терориста потрібно вводити заборону на російський “культурний” продукт. Бо будь-яка інформація, не тільки пропагандистська, а й російська література, мистецтво і, не в останню чергу. Музика несуть їхні наративи, з метою зомбування та відбілювання злочинів проти людства.

Доречно буде навести цитати російських державних діячів, які відкривають справжню, нелицемірну політику по відношенню до України. Відверто охарактеризував свою країну останній російський імператор Микола II. “Росія – країна не землеробська й

не торгова. Її покликання бути грозою світу і збирати народи під своїм крилом”.

Ідеолог більшовизму Лев Троцький закликав: “Нам необхідно повернути Україну Росії. Без України – немає Росії! Без українського вугілля, заліза, руди, хліба, солі, Чорного моря Росія існувати не може. Вона задихнеться, а з нею і радянська влада. Для досягнення поставлених цілей усі засоби однаково хороші”. Ми добре відчули на собі ці засоби – ракети, снаряди, війна на усіх фронтах. І ще одна ремарка, вибачте за розлоге цитування. “Без нашої військової допомоги в Україні влада наша впаде. Така влада є диктатурою, тобто спирається не на закон, не на формальну більшість, а прямо, безпосередньо на насильство”, – з відвертим цинізмом писав українофоб, вождь світового пролетаріату Володимир Ленін.

Війна почалася не 24 лютого 2022 року і не з анексії Криму, а набагато раніше, майже тисячу років тому з появою Московії і ворожі дії не припинялися ніколи, змінювалася тільки фаза – від холодної до відкритої агресії. Ворог хоче нашої демілітаризації та денацифікації. А це означає знищення України, перетворення на колонію, на південно-західний округ РФ. Спитайте мешканців Маріуполя та інших окупованих міст і селищ України, що несе так званий “руській мір”. Нам потрібно зміцнювати свою безпеку і не тільки новітніми видами зброї, а брати на озброєння чітку, національно свідому ідеологію. Нам треба бути музичними націоналістами! І це не потребує доказів, це – аксіома. Культура, зокрема музична, цінується своєю самобутністю. Китайська та французька, індійська та іспанська – різні і тому мають світове значення. Видатних музикантів та композиторів шанують не за космополітизм, а за геніальну самобутність, виплекану на національному ґрунті. Нам кажуть, а як обійтися без “великой русской” культури?! По – перше: культура не може бути маленькою чи великою, бо вимір іде не кілометрами довжини чи глибини, а для світу важлива культура і невеликої за розмірами Ірландії і величезного Китаю. Крім того навіть ключове слово “русская” – запозичене, а точніше просто вкрадене. Загально відомо, що Московія прибрала собі таку назву тільки в часи Петра I.

Географічно ця культура – велика, але складається вона із самобутніх культур багатьох народів, які були поневолені протягом століть. І найбільшим донором російської культури була і, на жаль, залишається Україна. Саме Україна відкрила вікно в Європу варварській, неосвіченій Московії. Наведемо історичні факти. Щоби уникнути звинувачень у неупередженості подаємо цитування з творів авторитетних російських дослідників, зокрема Харламповича, Фіндейзена, Фамінцина, Вольмана та інших. (Зверніть увагу на не зовсім “ісконно русскіє” прізвища). Ще з княжих часів наші предки несли свою культуру в Європу. “Українці, – як писав видатний історик Д. Яворницький – ставши підданими Великого Литовського князівства, будують в ньому міста і фортеці... беруть участь у державному управлінні та в освітніх процесах... наповнюючи собою хори, збільшуючи число музикантів, лютнярів та флейтистів при дворах великих князів литовських” [11, с. 344].

Так було і в часи Речі Посполитої. Наприкінці XV століття в містечку Фельштин біля Самбору народився Себастьян Фельштинський – видатний композитор і теоретик. Його називали батьком польської музики, а він іменував себе “роксоланус”, тобто українець. Але, як вже було зазначено, найбільшим донором Україна була для Московії. К. Харлампович в своїй книзі під красномовною назвою “Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь” пише: “Перший приклад південно руського вихідця з науковою освітою, який приїхав до Москви, був Кам’янець-Подільський ієродиякон Ісая, туди він прибув у 1561 році” [10, с. 8].

Насправді освічені українці з’явилися там значно раніше. Авторитетний російський дослідник сам себе спростовує, зазначивши на іншій сторінці, що Стефан Махрицький з учнями ще у XV столітті перейшли з Києва на північ. І з того часу сотні і тисячі високоосвічених українських церковних і культурних діячів, частіше не по своїй волі, переїздили на північ, збагачуючи культуру темної Московії. На жаль більшість славних імен забуто, також значно утруднює ідентифікацію те, що прізвища змінювалися на московський манір, так, наприклад, нелегко було здогадатися, що

відомий петербурзький півчій Григорій Савельєв це – наш Григорій Савич Сковорода.

Красномовними є зізнання смоленського митрополита Гедеона, який у листі до Київського митрополита Рафаїла Зборовського від 17 червня 1739 року писав: “Изобиловала всегда учеными людьми Академия Киевская и имела честь сицевую, что от нея, аки с преславных Афин, вся Россия источник мудрости почерпала, и вся новозаведенныя училищныя колонии напоила и израстила” [1, с. 191]. Наведемо ще уривок з Указу імператриці Єлизавети Петрівни від 1754 року: “Дозволено на важные духовные посты возводитъ не одних только киевлян, но и из великорусских людей” [6, с. 428-429]. Текст цього офіційного документу говорить сам за себе, бо вагома роль українців в культурному і духовному житті імперії незаперечна.

Повертаючись до теми гітарного репертуару, зазначу, що і тут присутній значний український вплив. Неупереджено констатує цей факт авторитетний дослідник Б. Вольман, який в ґрунтовній праці “Гітара в Росії” стверджує: “В России ближайшей предшественницей гитары явилась украинская бандура” [3, с. 8]. І далі, цілком справедливо зазначає, що “репертуар бандуристов составляли преимущественно народные песни, что преимущественно перешло и в русскую гитарную литературу” [3, с. 9]. І перші видатні музиканти, якими пишається Росія – вихідці з України. Наприклад: Іван Хандошко, Гаврило Рачинський, Тимофій Білоградський, славетний віртуоз Марк Соколовський та багато інших. Ці факти – відповідь на запитання: “Як обійтися без великаї рускаї гітарнай літератури?”. Російська культура зомбує, закодовує і заміщає собою національні культури. Треба мати міцний культурний стрижень. Треба перемогти в собі культурку окупанта, вичавити з себе раба, і тільки тоді буде остаточна перемога! Пам’ятаймо, що мова це – зброя! А музична мова – єдина, універсальна мова, яку без перекладу розуміють в усьому світі, також має стояти на сторожі національних інтересів.

Українці, які заклали фундамент російської культури, повинні впевнено йти самостійним шляхом разом з іншими цивілізованими європейськими народами. Російська музика, так само, як і музика

маргінальних країн, що знаходяться під впливом держави-агресора, це лише крапля в світовому океані гітарного мистецтва. Поруч надійні сусіди поляки з цікавою гітарною традицією, знайомтесь з дивовижним японським мистецтвом, не забувайте стару добру європейську школу, а в першу чергу черпайте натхнення з глибокого національного джерела. Бо навряд чи ви знайдете в світі більш співучу і музичну націю ніж ми – Українці!

Використання новітніх технологій, поєднання традиційних і інноваційних методів навчання сприяє розвитку професійних навичок і забезпечує більш якісну фахову підготовку студента в процесі навчання на факультеті мистецтв, розвиває його творчий потенціал. Міжпредметні зв'язки допомагають сформувати комплекс базових знань, необхідних для формування особистості студента – майбутнього викладача, виконавця, фахівця в галузі музично-педагогічної та наукової діяльності. Фахове зростання забезпечує інтегрований підхід до навчання, спрямування студентів на креативність і творчість. Застосування інформативно-комунікативних технологій сприяє також особисто орієнтованому підходу до студента, поетапному засвоєнню ним необхідних знань, активізує творчу і пізнавальну діяльність і сприяє формуванню ціннісно-сміслових орієнтирів у студента і також мотивує до більш ґрунтовного освоєння навчального матеріалу. В період дистанційного навчання інформаційно-інноваційні технології забезпечують розвиток мислення, здібностей і знань студента, його фаховий зріст та безперервність освіти в музично-педагогічній та науковій діяльності. В сучасному світі комп'ютерна грамотність стає невід'ємною частиною освітнього процесу.

Завдяки інформаційно-комунікативним технологіям ми можемо знайомити студентів з різними методиками, залучати студентів до прослуховування музичних творів у виконанні кращих музичних колективів, знайомити студентів з феноменом творчо-художнього осмислення цих творів різними виконавцями, якістю сценічного виконавства, музичною майстерністю, і інтерпретаціями творів різними музикантами-інструменталістами, вокалістами, ансамблями, хоровими колективами, оркестрами, сценічними постановками тощо. В Zoom або в Viber проводяться конференції,

засідання кафедр, наукові доповіді, різні навчально-пізнавальні програми. Нагальним питанням стає створення електронних кафедральних та факультетських бібліотек, сканування та розміщення в цих бібліотеках методичних порад, методик, дисертацій, аранжувань музичних творів, електронних підручників викладачів кафедри, рекомендованої музичної та наукової літератури для опанування та опрацювання студентами. Відеозаписи концертних виступів створюють мотивацію для подальшого навчання студентів і спрямовують на виховання їх художньо-естетичного смаку.

Можливість друку нот за допомогою програм Finale або Sibelius, друку партитур, оркестрових та хорових партій, нових творів українських сучасних композиторів удосконалює процес навчання на факультеті мистецтв. За допомогою комп'ютера та midi клавіатури студенти також разом з викладачами можуть створювати аранжування, писати фонограми, тощо. Життя нам диктує нові свої умови і нам треба пристосовуватись і налаштовуватись під них, вдосконалювати свою майстерність і майстерність наших студентів, поєднувати традиційні методи навчання з сучасними музично-інформаційними технологіями. Для вдосконалення немає меж.

В умовах дистанційного навчання студенти спілкуються з викладачем за посиланням на урок, яке відсилає викладач і час проведення цього уроку відбувається за розкладом, але іноді урок проводиться і в інші додаткові часи, за домовленістю зі студентом, бо бувають такі випадки коли студент може більш продуктивно поспілкуватись з викладачем і в інший додатковий час (це може бути пов'язано з самопочуттям студента, або сьогоденними викликами наприклад пандемією, військовим часом).

При роботі з ансамблем або оркестром дистанційна робота може бути направлена на більш досконале, ретельне вивчення і опрацювання партій музичного твору, який потім буде виконуватись наживо під час зведених репетицій, іспитів, концертів. Кожен студент здає дистанційно свою партію в індивідуальному порядку і опрацьовує її з викладачем, в той час коли інші студенти уважно слухають цю гру і зауваження

викладача на своїх дистанційних пристроях, готуючись до гри своєї партії. Викладач корегує помилки, допомагає студенту опанувати цю оркестрову чи ансамблеву партію, що сприяє потім більш професійному виконанню твору всім колективом ансамблю чи оркестру під час сценічного виконання.

Важливу роль в роботі з оркестром грає редакційна складова: уточнення написаних партій згідно партитури, виправлення помилок, а іноді і редагування цих партій, їх спрощення, так як, нажаль, далеко не всі композитори знають дуже досконало можливості інструментів і іноді пишуть в деяких фрагментах дуже складну партію, не враховуючи повністю технічні, теситурні можливості інструменту і зручність виконання. М. Римський-Корсаков писав в своєму підручнику: “Основи оркестровки”: “Партії повинні бути практичними і зручними для виконання” так що в деяких випадках можна диригенту разом з виконавцем фрагментарно переробляти елементи фактури задля зручності виконання. Окрім цього, це вводить ще психологічний аспект в роботу зі студентом і налаштовує його на більш ретельний підхід до своєї гри і вивченню оркестрових чи ансамблевих партій.

Під час занять з фаху широко використовується ще й електронна пошта, Telegram. Студенти висилають на неї записи творів, які вони опрацювали з викладачем під час дистанційних репетицій. Такий варіант роботи організовує студента і надає можливість вислухати свою гру і подивитись у відеозапису своє виконання твору, зрозуміти свої досягнення і недоліки. Але це тільки допоміжні, додаткові засоби у навчанні, бо якщо довго користуватись тільки ними і не надавати студенту можливість грати в живу перед публікою, то може виникнути боязнь сценічного виконання, а це дуже важливий психологічний аспект з яким не можна не рахуватись у вихованні майбутнього виконавця, вчителя. Нажаль, технічні засоби ще не дуже досконалі і при їх застосуванні звук не дуже якісний, але будемо вважати, що цей недолік невдовзі буде подолано. Вільне володіння технічними засобами та прийомами гри на інструменті закладає основу для відтворення емоційно-образного змісту музичного твору. Руховий апарат руки – суглоби, м’язи – має бути готовим до звукоутворення

і відтворення різних технічних задач при виконанні твору. Технічна легкість – то є виховання м'язової активності музиканта. М'язи музиканта повинні бути достатньо натреновані, щоб витримувати належне навантаження при звукоутворенні. Робота над вправами, гамами, етюдами на різні види техніки сприяє поступовому вирішенню цих задач. Дистанційно є можливість приділити увагу роботі над конструктивним матеріалом.

Важливою для підтримання національної культурної традиції є методична робота по створенню підручників та посібників з навчання гри на народних інструментах. Наприклад, у видавництві “Музична Україна” В. Петренко було видано 8 підручників для бандуристів серед яких серія “Етюди для бандури на різні види техніки”. Ця серія складається з 5-ти підручників, де етюди систематизовані по різним видам техніки і поетапному їх опануванню. В цих підручниках зроблено перекладання для бандури етюдів не тільки відомих авторів таких як: К. Черні, Ф. Каруллі, А. Діабеллі, Ф. Гюнтена, А. Бертіні, А. Лемуана, Л. Шітте та інших відомих нам авторів, а і етюди українських композиторів, етюди, які написані спеціально для бандури. В написанні етюдів для бандури на різні види техніки прийняли участь наші українські композитори, які з задоволенням і легкістю відгукнулись на поставлені перед ними завдання це: Ігор Шамо, Микола Дремлюга, Костянтин М'ясков, Тетяна Шутенко, Михайло Чемберджі, Віктор Гуцал. Микола Сільванський, Михало Степаненко та інші. В цих підручниках систематизовано етюди за такими розділами: позиційні послідовності; ламані інтервали та арпеджіо; подвійні ноти та акорди; розвиток техніки лівої руки; підготовка до мелізмів; тремоло; гра мелодії ударом, ковзання; стакато, етуфе; харківський спосіб гри; поєднання різних технічних завдань та інші види техніки; прийом етуфе перенесено з арфи, бо там споріднене з бандурою звуковидобування.

Отже, емоційне благополуччя особистості лежить в сфері успішної самореалізації. Розвиток теорії емоційного інтелекту дозволив відстежити вплив емоцій на успішність діяльності людини. До результатів впливу емоційного інтелекту на успішність діяльності належать: задоволеність самореалізацією, ефективне

розв'язання конфліктних та проблемних ситуацій, якість соціальної взаємодії у міжособистісних взаєминах, гармонійні стосунки з оточуючими та в колективі, ефективне лідерство, покращення індивідуальної та колективної продуктивності праці.

Емоційно розумна особистість здатна гармонійно інтегруватися в систему людських взаємин, налагоджуючи доброзичливі стосунки з оточуючими. В цьому їй допомагають здатність адекватно розпізнавати, виражати та контролювати емоції, розвинена емпатія. Найбільш високий рівень емоційного інтелекту надає людині можливість впливати на оточуючих, тим самим реалізуючи мета індивідуальну активність.

Культура завжди займала одне з провідних місць у вихованні і становленні особистості, а зараз культурний фронт став стратегічно важливим. Сучасні об'єктивні умови вимагають особливої прискіпливості до відбору художнього репертуару студентів. Український народ талановитий і національну культуру треба зберігати, пестити і створювати всі умови для її розвитку і підтримки. Культура сприяє духовному розвитку і збагаченню людини. Ми завжди пам'ятаємо про наше одне з основних завдань професійної освіти – ознайомлення студентів з перлинами із скарбниць української музичної творчості.

В умовах дистанційного навчання завдяки інформаційно-комунікативним технологіям ми можемо знайомити студентів з різними методиками, залучати їх до прослуховування музичних творів у виконанні кращих музичних колективів, знайомити студентів з феноменом творчо-художнього осмислення цих творів різними виконавцями, якістю сценічного виконання, музичною майстерністю, інтерпретаціями творів різними музикантами-інструменталістами, вокалістами, ансамблями, хоровими колективами, оркестрами, сценічними постановками тощо.

Перелік використаної літератури

1. Булгаков М. История Киевской Академии. СПб. : Тип. К. Жернакова, 1843. 226 с.

2. Веккер Л. М. Психические процессы: Субъект. Переживание. Действие. Сознание. Л. : Изд-во ЛГУ, 1981. Т. 3. 326 с.
3. Вольман Б. Л. Гитара в России. Ленинград : Госмузиздат, 1961. 178 с.
4. Гоулман Д., Бояцис Р., Макки Э. Эмоциональное лидерство: искусство управления людьми на основе ЭИ ; пер. с англ. М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. 301 с.
5. Журавльова Л. П. Психологічні основи розвитку емпатії людини : дис. д-ра психол. наук. 19.00.07. О., 2009. 391 с. Режим доступу : <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/1516/1/%D0%96%D0%A3%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9B%D0%AC%D0%9E%D0%92%D0%90%20%D0%9B%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%B0%20%D0%9F%D0%B5%D1%82%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0%20%281%29.pdf>
6. Знаменский П. Духовные школы в России до реформы 1808 года. Казань, 1881. 806 с.
7. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. М. : Наука, 1984. 354с.
8. Ракитянська Л. М. Теорія і практика формування емоційного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва в університеті : дис. д-ра пед. наук : 13.00.04 Київський університет імені Бориса Грінченка. К., 2021. Режим доступу : https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/34512/1/2021-01-28_%D0%90%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%20%D0%A0%D0%B0%D0%BA%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf].
9. Титаренко Т. М. життєві домагання особистості у сучасному потенціалістському дискусі. *Наукові записки Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України* / ред. С. Д. Максименко. К., Міленіум, 2006. Вип. 25. С. 416-430.
10. Харлампович К. Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. Казань : Издат. М. А. Голубева, 1914. 878 с.
11. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків : у 3 т. К. : Наукова думка, 1990. Т. 1. 578 с.
12. Damassio A. R. Descartes error: Emotion, reason and Human brain. New York., Avon Books, 1994. 313 p.
13. Gardner, H. Frames of mind. The theory of multiple intelligences. New York, Basic Books, 1983.
14. Lazarus R. S. Emotion and adaptation. New York., Oxford University Press, 1991. 334 p.

15. Mayer, J. D. And Salovey, P. Emotional intelligence and the construction and regulation of feelings. *Applied and Preventive Psychology*. 1995. V. 4. P. 197-208.
16. Pennenbaker J. V. Writing about emotional experiences and therapeutic process: psychological science, 1997., vol. 8. P. 66-162.
17. Zeidner M. What we know about emotional intelligence: how it affects, learning, work, relationships and our mental health. A Bradford book., London, 2009. 464 p.

Тамара Яценко, Тарас Олефіренко

**ПСИХІКА МИТЦІВ
КРІЗЬ ПРИЗМУ ГЛИБИННОГО ПІЗНАННЯ**

*Психологія є чимось більшим,
ніж площиною для дозвільних вправ...
вона не може обмежуватись абстрактним
вивченням окремих функцій...
вона повинна сприяти дійсному пізнанню
реального життя живих людей*

Вступ. Дослідження у форматі психодинамічної парадигми започатковані понад сорок років тому, що згодом зумовило формування концептуальних засад *глибинного пізнання психіки суб'єкта за методом активного соціально-психологічного пізнання* (скорочено – АСПП). Численна кількість наукових праць, котрі присвячені вищевказаній проблемі, сприяли формуванню методології та уточненню методики проведення групових занять АСПП, які першопочатково були спрямовані на пізнання та корекцію психіки учителів (вихователів) з метою оптимізації їхнього спілкування з учнями, що лягло в основу докторської дисертації [6]. Наші праці ніколи не відзначались суто теоретичною зорієнтованістю, їх метою була гармонізація теорії і практики, що сприяло уточненню методики діагностико-корекційного процесу АСПП [7; 8; 9]. Ми досягли чіткості *методологічних основ*